

๑๐. อินทริยภาวนาสุตต

[๔๕๓] เอวมเม สุตฺ:- เอกํ สมยํ ภควา คชชงฺคลาโย^๑ วิหริติ สุเวพฺพวเน.^๒ อถ ไช อุตฺตรโร มาณโว ปาราสิริยนฺเตवासี^๓ เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิ สมฺโมทิตฺ, สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺติ. เอกมฺนตํ นิสินฺนํ ไช อุตฺตรโร มาณโว ปาราสิริยนฺเตवासี ภควา เอตทโวจ “เทเสติ อุตฺตร ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สวากานํ อินทริยภาวนนฺ”ติ. “เทเสติ โภ โคตม ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สวากานํ อินทริยภาวนนฺ”ติ. “ยถากถํ ปน อุตฺตร เทเสติ ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สวากานํ อินทริยภาวนนฺ”ติ. “อิทฺ ภโ คอตม จกฺขุณา รุปํ น ปสฺสตี, โสเตน สทฺทํ น สฺสณาสี”ติ. เอวํ ไช โภ โคตม เทเสติ ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สวากานํ อินทริยภาวนนฺ”ติ. เอวํ สนฺเต ไช อุตฺตร อนฺโธ ภาวิตินฺทริโย ภวิสฺสตี. พฺริโร ภาวิตินฺทริโย ภวิสฺสตี, ยถา ปาราสิริยสฺส พฺราหฺมณสฺส วจัน. อนฺโธ ทิ อุตฺตร จกฺขุณา รุปํ น ปสฺสตี, พฺริโร โสเตน สทฺทํ น สฺสณาสี”ติ. เอวํ วุตฺเต อุตฺตรโร มาณโว ปาราสิริยนฺเตवासี ตฺถนฺหิภฺภูโต มงฺกฺภฺภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏฺฐิกานโ นิสิตฺติ.

อถ ไช ภควา อุตฺตรโร มาณโว ปาราสิริยนฺเตवासี ตฺถนฺหิภฺภูตํ มงฺกฺภฺภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏฺฐิกานํ วิทิตฺวา आयสฺมมฺนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ “อณฺณถา ไช อานนฺท เทเสติ ปาราสิริโย พฺราหฺมโณ สวากานํ อินทริยภาวนํ, อณฺณถา จ ปน^๔ อริยสฺส วินเย อนฺุตฺตรา อินทริยภาวนา โหตี”ติ. เอตสฺส ภควา กาโล, เอตสฺส สฺกตฺ กาโล, ยํ ภควา อริยสฺส วินเย อนฺุตฺตรํ อินทริยภาวนํ เทเสยฺย, ภควโต สุตฺวา ภิกฺขุ ชาเรสฺสนฺตีติ. เตนฺหานนฺท สฺสณาสี สาธุกํ มนฺสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวมฺภนฺเต”ติ ไช आयสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ:

[๔๕๔] กถญจ อานนฺท อริยสฺส วินเย อนฺุตฺตรา อินทริยภาวนา โหตี ? อิทานนฺท ภิกฺขุโน จกฺขุณา รุปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชตี มนํปี อุปฺปชฺชตี อมมนํปี อุปฺปชฺชตี มนํปามมนํปี, โส เอวํ ปชานาตี “อุปฺปนฺนํ ไช เม อิทํ มนํปี อุปฺปนฺนํ อมมนํปี อุปฺปนฺนํ มนํปามมนํปี, ตญฺจ ไช สงฺขตํ โอพาริกํ^๕ ปฏฺฐิจฺจสมฺมุปฺปนฺนํ, เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺตี

^๑ ฉ. คชชงฺคลาโย สี.อิ. กชชงฺคลาโย,

^๒ ฉ. สุเวพฺพวเน สี.อิ. มุเขลฺลวเน ,

^๓ ฉ. ปาราสิริยนฺเตवासี, สี.อิ. ปาราสิริยนฺเตवासี.

^๔ ฉ. ปนํนนฺท

^๕ ก. ปฏฺฐิจฺจ สมฺมุปฺปนฺนํ

ยทิทำ อุกุเปกขาทิ. ตสฺส ตํ อุกุปฺปนฺนํ มนาปํ อุกุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุกุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ
 นิรุชฺฌติ, อุกุเปกขาทิ. เสยฺยถาปิ อาณนฺท จกฺขุมา ปุริโส ๑ อุมฺมิเลตฺวา วา นิมฺมิเลยฺย
 นิมฺมิเลตฺวา วา อุมฺมิเลยฺย. เอวเมว โข อาณนฺท ยสฺส กสฺสจฺจि เอวํสีฆํ เอวํตฺวํ ๑ เอวํ
 อปฺปกสิเรน อุกุปฺปนฺนํ มนาปํ อุกุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุกุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ,
 อุกุเปกขาทิ. อัยํ วุจฺจตฺตานนฺท อริยสฺส วินเย อนฺุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา
 จกฺขุวิญญฺเยยฺสฺส รุเปสฺส.

[๔๕๕] ปุณ จปรํ อาณนฺท ภิက္ขุโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา อุกุปฺปชฺชติ มนาปํ
 อุกุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุกุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส เอวํ ปชานาติ “อุกุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ
 มนาปํ อุกุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุกุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ, ตณฺจ โข สงฺขตํ โอปาริกํ ปฏฺิจจสมุปฺปนฺนํ,
 เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺธิตํ ยทิทำ อุกุเปกขาทิ. ตสฺส ตํ อุกุปฺปนฺนํ มนาปํ อุกุปฺปนฺนํ อมนาปํ
 อุกุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุกุเปกขาทิ. เสยฺยถาปิ อาณนฺท พลฺวา ปุริโส
 ๒ อปฺปกสิเรน อจฺจริกํ ปหเรยฺย. เอวเมว โข อาณนฺท ยสฺส กสฺสจฺจิ เอวํสีฆํ เอวํตฺวํ ๑ เอวํ
 อปฺปกสิเรน อุกุปฺปนฺนํ มนาปํ อุกุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุกุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุกุเปกขาทิ.
 อัยํ วุจฺจตฺตานนฺท อริยสฺส วินเย อนฺุตฺตรา อินฺทฺริยภาวนา โสตฺวิญญฺเยยฺสฺส
 สทฺทเทสฺส.

[๔๕๖] ปุณ จปรํ อาณนฺท ภิက္ขุโน ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา อุกุปฺปชฺชติ มนาปํ
 อุกุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุกุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส เอวํ ปชานาติ “อุกุปฺปนฺนํ โข เม อิทํ
 มนาปํ อุกุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุกุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ, ตณฺจ โข สงฺขตํ โอปาริกํ ปฏฺิจจสมุปฺปนฺนํ,
 เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺธิตํ ยทิทำ อุกุเปกขาทิ. ตสฺส ตํ อุกุปฺปนฺนํ มนาปํ อุกุปฺปนฺนํ อมนาปํ
 อุกุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุกุเปกขาทิ. เสยฺยถาปิ อาณนฺท อีสกโปเณ ๓
 ปทุมฺนิปาเต ๔ อุกทกฺคฺสูตานิ ปวตฺตนฺติ น สนฺจฺนฺติ. เอวเมว โข อาณนฺท ยสฺส กสฺสจฺจิ
 เอวํสีฆํ เอวํตฺวํ ๑ เอวํอปฺปกสิเรน อุกุปฺปนฺนํ มนาปํ อุกุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุกุปฺปนฺนํ
 มนาปามนาปํ นิรุชฺฌติ, อุกุเปกขาทิ. อัยํ วุจฺจตฺตานนฺท อริยสฺส วินเย อนฺุตฺตรา
 อินฺทฺริยภาวนา ฆานวิญญฺเยยฺสฺส คนฺธฺเตสฺส.

๑-๑ ฉ.อิ. อุมฺมิเลตฺวา วา นิมฺมิเลยฺย นิมฺมิเลตฺวา วา อุมฺมิเลยฺย.

๒-๒ ฉ. อปฺปกสิเรนเนว อจฺจริ

๓ ฉ. อีสกโปเณ

๔ ฉ. ปทุมฺปลาเส

[๔๕๗] ปุณ จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน ชิวหา ย รสํ สายิตฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ
 อุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส เอวํ ปชานาติ “อุปฺปนฺนํ โข เม อิหํ
 มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ, ตถจฺจ โข สงฺขตํ โอปาริกํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ,
 เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺีตํ ยทฺิหํ อุเปกฺขา”ติ. ตสฺส ตํ อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ
 อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นฺิรฺุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฺจาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท พลฺวา ปุริโส
 ชิวหคฺเค เขพฺปิณฺฺทํ สํยฺุหิตฺวา อุปฺปกสิเรน วเมยฺย.^๑ เอวเมว โข อานนฺท ยสฺส กสฺสจฺิ
 เอวํสีหํ เอวํตุวํญฺํ เอวํอุปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ
 นฺิรฺุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฺจาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส วินเย อนฺฺตตรา อินฺฺทริยภาวนา
 ชิวหาวิญฺเญยฺเยสฺสุ รเสสฺสุ.

[๔๕๘] ปุณ จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน กาเยน โฝฏฺจพฺพํ ผุสิตฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ
 อุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส เอวํ ปชานาติ “อุปฺปนฺนํ โข เม อิหํ
 มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ, ตถจฺจ โข สงฺขตํ โอปาริกํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ,
 เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺีตํ ยทฺิหํ อุเปกฺขา”ติ. ตสฺส ตํ อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ
 อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นฺิรฺุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฺจาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท พลฺวา ปุริโส
 สมิณฺฺชิตํ วา พาทํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาทํ สมฺมิณฺฺชเยยฺย. เอวเมว โข อานนฺท
 ยสฺส กสฺสจฺิ เอวํสีหํ เอวํตุวํญฺํ เอวํอุปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ
 อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นฺิรฺุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฺจาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส วินเย
 อนฺฺตตรา อินฺฺทริยภาวนา กายวิญฺเญยฺเยสฺสุ โฝฏฺจพฺพเพสฺสุ.

[๔๕๙] ปุณ จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน มนสา ฐมฺมํ วิญฺญา ย อุปฺปชฺชติ มนาปํ
 อุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส เอวํ ปชานาติ “อุปฺปนฺนํ โข เม อิหํ
 มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ, ตถจฺจ โข สงฺขตํ โอปาริกํ ปฏฺิจฺจสมุปฺปนฺนํ,
 เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺีตํ ยทฺิหํ อุเปกฺขา”ติ. ตสฺส ตํ อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ อมนาปํ
 อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นฺิรฺุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฺจาติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท พลฺวา ปุริโส
 ทิวสํ สนฺตตฺเต อโยกฺกฺวาเห เทว วา ตีณิ วา อุทกผุสิตานิ นฺิปาเตยฺย, ทนฺุโธ อานนฺท
 อุทกผุสิตานิ นฺิปาโต, อถ โข ตํ ชิปฺปเมว ปริกฺขยํ ปรียาทานํ คจฺเจยฺย. เอวเมว โข
 อานนฺท ยสฺส กสฺสจฺิ เอวํสีหํ เอวํตุวํญฺํ เอวํอุปฺปกสิเรน อุปฺปนฺนํ มนาปํ อุปฺปนฺนํ
 อมนาปํ อุปฺปนฺนํ มนาปามนาปํ นฺิรฺุชฺฌติ, อุเปกฺขา สณฺฺจาติ. อยํ วุจฺจตานนฺท อริยสฺส

^๑ ก. สนฺธเมยฺย

วินเย อนุตตรา อินฺทริยภาวนา มโนวิญญะเยสุ ฐมฺเมสุ. เอวํ โข อานนฺท อริยสฺส วินเย อนุตตรา อินฺทริยภาวนา โหติ.

[๔๖๐] กถญจานนฺท เสโข โหติ ปาฏิปโท ? อิทานนฺท ภิกฺขุโน จกฺขุณา รูปี ทิสฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ อุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส เตน อุปฺปนฺเนน มนาเปเน อุปฺปนฺเนน อมนาเปเน อุปฺปนฺเนน มนาปามนาเปเน อภฺภิยฺยติ หรายติ ชิกฺขจฺจติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา... ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา... ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา... กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสฺสิตฺวา... มนฺสา ฐมฺมํ วิญฺญาเย อุปฺปชฺชติ มนาปํ อุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส เตน อุปฺปนฺเนน มนาเปเน อุปฺปนฺเนน อมนาเปเน อุปฺปนฺเนน มนาปามนาเปเน อภฺภิยฺยติ หรายติ ชิกฺขจฺจติ. เอวํ โข อานนฺท เสโข โหติ ปาฏิปโท.

[๔๖๑] กถญจานนฺท อริโย โหติ ภาวิตินฺทริโย ? อิทานนฺท ภิกฺขุโน จกฺขุณา รูปี ทิสฺวา อุปฺปชฺชติ มนาปํ อุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส สเจ อากฺขติ “ปฏฺธิกฺกุเล” อุปฺปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺ”ติ, อุปฺปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ. สเจ อากฺขติ “อุปฺปฏฺธิกฺกุเล ปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺ”ติ ปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ. สเจ อากฺขติ “ปฏฺธิกฺกุเล จ อุปฺปฏฺธิกฺกุเล จ อุปฺปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺ”ติ, อุปฺปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ. สเจ อากฺขติ “อุปฺปฏฺธิกฺกุเล จ ปฏฺธิกฺกุเล จ ปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺ”ติ, ปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ. สเจ อากฺขติ “ปฏฺธิกฺกุลญจ อุปฺปฏฺธิกฺกุลญจ ตทฺถมฺปิ อภินิเวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโน”ติ, อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหฺรติ สโต สมฺปชาโน.

[๔๖๒] ปุณฺ จปรํ อานนฺท ภิกฺขุโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา... ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา... ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา... กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสฺสิตฺวา... มนฺสา ฐมฺมํ วิญฺญาเย อุปฺปชฺชติ มนาปํ อุปฺปชฺชติ อมนาปํ อุปฺปชฺชติ มนาปามนาปํ, โส สเจ อากฺขติ “ปฏฺธิกฺกุเล อุปฺปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺ”ติ, อุปฺปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ. สเจ อากฺขติ “อุปฺปฏฺธิกฺกุเล ปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺ”ติ, ปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ. สเจ อากฺขติ “ปฏฺธิกฺกุเล จ อุปฺปฏฺธิกฺกุเล จ อุปฺปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺ”ติ, อุปฺปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ. สเจ อากฺขติ “อุปฺปฏฺธิกฺกุเล จ ปฏฺธิกฺกุเล จ ปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ วิหเรยฺยนฺ”ติ, ปฏฺธิกฺกุลสฺสณฺณิ ตตฺถ วิหฺรติ. สเจ อากฺขติ “ปฏฺธิกฺกุลญจ อุปฺปฏฺธิกฺกุลญจ ตทฺถมฺปิ อภินิเวชฺเชตฺวา อุเปกฺขโก วิหเรยฺยํ สโต สมฺปชาโน”ติ, อุเปกฺขโก ตตฺถ วิหฺรติ สโต สมฺปชาโน. เอวํ โข อานนฺท อริโย โหติ ภาวิตินฺทริโย.

* จ. ปฏฺธิกฺกุเล

[๔๖๓] อิติ โข อานนุท เทสิตา มยา อริยสฺส วินเย อนุตฺตฺรา อินฺทฺริยภาวณา, เทสิตโต เสโข ปาฏิปโท, เทสิตโต อริโย ภาวิตินฺทฺริโย. ยํ โข อานนุท สตฺถารา กรณียํ สวากานํ หิตฺตสิณา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อฺปาทาย, กตํ โว ตํ มยา. เอตานิ อานนุท รุกฺขมฺูลานิ เอตานิ สฺขณฺณาคารานิ. ฌายถานนุท, มา ปมาทตฺถ, มา ปจฺจา วิปฺปฏิสฺสarin อหฺวตฺถ, อยํ โว อมฺหากํ อฺนุสฺสณินฺติ.

อิทมวโจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนุโท ภควโต ภาสิตํ อภินฺนุทิติ.

อินฺทฺริยภาวณาสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมฺ^๑.

^๑ ม.อ. เล่ม ๑๔ ฉบับ มจร.